

Familiekamer kunstprijs 2016
JURYRAPPORT door Sandrine van Noort en Meta Knol

Laten we beginnen met een gedicht van de Rus Boris Ryzji, in een vertaling van Anne Stoffel, uit de scheurkalender der poëzie van dinsdag 5 januari:

...Muziek was wat ik wou, geen literaire werken,
ik wilde schilderkunst, geen jamben met cesuur,
me niet door versmaten en rijm laten beperken.
We wilden, jij en ik, nog zoveel meer: het vuur
des hemels en de zee, dat waren onze wensen.
Ik wilde bovendien, als jochie al, een heel
bijzonder, diep verdriet, zoals bij grote mensen.
Heb daar geen zorgen om – dat viel je wel ten deel.

Deze dichter, die terugkijkt op zijn eigen leven, had eigenlijk geen dichter willen zijn, maar musicus of schilder. Hij had zich niet willen laten beperken door rijm, jamben, maat en ritme. Hij had geen structuur gewild, maar overgave aan de elementen, water en vuur, de dromen van jonge geliefden, en een bijzonder, diep verdriet dat als vanzelf voor inspiratie zorgt. Achteraf gezien, had hij zich daar geen zorgen over hoeven maken. Aan verdriet geen gebrek.

Dit gedicht gaat over het verlangen naar passie. En als we de samensteller van deze tentoonstelling mogen geloven, gaan de kunstwerken die hier nu te zien zijn daar ook over. Maurice Braspenning herkent in elk geval de passie in het werk van Dieuwke Spaans, Robbert Pauwels, Tessa de Swart en Toon Berghahn.

Om bij de laatste te beginnen: Toon Berghahn (1970) heeft zijn passie danig ingetoomd met ratio, orde en structuur. Kijk bijvoorbeeld naar de kleine collage van het opengeslagen boek. Is het een schetsboek? Er sluimert een schilderij van een eeuwenoud mannenportret onder het expressionistische handschrift van Berghahn. Teksten zijn onherkenbaar overschreven met verf. De compositie is cerebraal, slim bedacht: alsof het opengeslagen boek op een tafel ligt. Daarnaast een potlood. Is dit een soort zelfportret? De kunstenaar mystificeert, hij speelt een spel met onze waarneming. Dat geldt ook voor het grotere, ruimtelijke schilderij met de twee grote boogramen. De precies en vaardig geschilderde ruimte is verlaten, op het desolate af, met een mooi, poëtisch en tegelijk onheilspellend licht dat door de ramen naar binnen valt. Op een bruine wandconstructie zijn de sporen te zien van een schilder, die hier misschien aan het werk is geweest. Is dit een soort atelier? Om de reeks te completeren, kijken we naar de expositieruimte. Een witte kubus, verlicht door tl-buizen. Een schilderij weerkaatst in het vloeroppervlak. In het gespiegelde beeld van een krantenknipsel zijn de sporen te zien die de kunstenaar heeft achtergelaten: verfafdrukken, een strookje karton, een stukje pleisterwerk van wat ooit echt een muur was. Het schilderij laat een schilderachtig werk zien in een geschilderde ruimte, als in een formalistisch spiegelparadijs. Thomas Berghahn brengt daarmee de passie terug tot een uitgekiend beeldrijm: de ruimte in het schilderij laat het kader zien van waaruit wij naar kunst kijken. Zo'n bedachtzame schilder had onze Russische dichter vast niet willen zijn...

Als je onversneden passie wil, dan moet je bij Tessa de Swart (1984) zijn. Bij haar geen rem op de expressie. Door haar eigen emoties schaamteloos te etaleren, appelleert ze aan onze eigen schaamte. Wie haar werk bekijkt kan enige gene niet onderdrukken. Alles schreeuwt onvermogen. De behoefte aan geborgenheid is groot, maar deze wordt niet ingelost. 'Hou me vast', 'verneem me mee', 'bevrij me', 'drink me', 'vertrouw me' is in haar werk te lezen. Alle sluisen staan open. Tessa de Swart krast haar kreten op het papier, kalkt haar verlangens op bruggen en straten, schrijft als een

dolle van zich af, overdrijft, overschrijft zichzelf, cijfert zich weg, dringt zich op. De verleiding, het hart, de zee, het lijf, de pijn, de hoop, het komt allemaal voorbij. Maar je voelt dat het een hopeloze zaak is, en dat maakt dit werk ook zo schrijnend. Gelukkig is haar wanhoop van een ontroerende eerlijkheid en van een naïviteit die soms ook wel enige ironie doet vermoeden. Hoewel zij beeldende kunst maakt, lijkt tekst de belangrijkste geleider te zijn van haar emoties. Je kunt gemakkelijk afhaken op deze vorm van ongebreidelheid, maar laten we vooral niet vergeten dat zij een passie openbaart die in veel, zo niet ieder, van ons aanwezig is, en die wij over het algemeen weten te bedekken met een fraai laagje uiterlijke beheersing. Het werk van Tessa de Swart is daarmee ook een herkenbare ode aan het menselijk defect.

Dan Dieuwke Spaans (1973). Zij heeft sinds de late jaren negentig naam gemaakt met indrukwekkende, monumentale tekeningen waar de passie van af spat: rauwe, ongepolijste werken die grootste thema's aansnijden als macht, geweld en andere catastrofes. Tegenwoordig is haar werk, zoals hier te zien is, veel ingetogener en daarmee ook raadselachtiger geworden. Ze laat zien wat er ooit was, zonder het direct te tonen. Vanuit een ongetwijfeld zeer rijk beeldarchief dat ze in loop der jaren verzameld heeft, van knipsels en pagina's uit boeken en tijdschriften, maakt ze collages die vaak zijn geïnspireerd op historische gebeurtenissen. Aan de vergeten bladzijden die zij hergebruikt in haar werk is het patina van de tijd nog af te lezen, in de vergeelde randen, in vergeten aantekeningen en op verkleurde foto's. Dieuwke Spaans heeft haar passie goed in toom. De collages zijn zorgvuldig esthetisch gerangschikt dat levert mooie, uitgebalanceerde beelden op, die bij nadere beschouwing een veel diepere betekenis afdwingen. Zo is hier een werk te zien dat is opgebouwd uit een verzameling onbedrukte schutbladen en één titelpagina, waarop te lezen valt: 'Dedicated to THE CAMERA EYE'. In het onderste deel van de collage zijn beelden te zien van een uitgedroogde aardkorst, bloemen, bomen en mossen: een uitgestorven beeld van de natuur, met in het midden een donker wolkenpakket. Hier is een onheilspellend landschap vastgelegd in een veelheid aan camerastandpunten, die samen het beeld van een verschroeide aarde oproepen. Iedere kijker kan hier een eigen invulling aan geven. Het is serieuze kost, dat wel.

Dat geldt zeker niet voor Robbert Pauwels (1983). Zelf schrijft hij over zijn werk: "Ik fantaseer, romantiseer en bouw archetypische sculpturen. Film mijn zusje, maak bananensplits, brie en taartsculpturen.

Vergroot foto's van centerfolds en gelukkige families en doe ook andere dingen." Ik heb zelden zo'n ongecompliceerde kunstenaarstekst gelezen. Als enige in deze tentoonstelling zet hij zijn passie in voor iets heel anders dan hoogdravende bespiegelingen, menselijke wanhoop of donkere gedachten. Hij viert eenvoudigweg de passie van het zinnelijk genot. Robbert Pauwels is een echte beeldhouwer en hij jongleert er met zijn materiaal lustig op los: stapelen, spatelen, spatten, druipen, kneden, hij doet het allemaal met een jaloersmakend gemak, met als resultaat een vrolijk carnaval van kleur en vorm. Roze poliepen in wellustig groen. Klaterende strengen van goud over een hekwerk van wit keramiek, geplaatst op een glanzend roze voetstuk. Deze kunstenaar versiert je waar je bij staat. Het is één grote, speelse maskerade, en tegelijkertijd maskeert Pauwels helemaal niets, want je ziet precies hoe het gemaakt is. Sterker nog: die geplande morsigheid maakt deel uit van het beeld, dat daardoor lekker recalcitrant wordt. Zijn werk is ook niet alleen maar van hier en nu, want met zijn referenties naar de barokke architectuur plaatst hij zichzelf wel degelijk in een beeldende traditie. Hoewel zeker clownesk, hebben zijn sculpturen ook wel een droevige, meer melancholieke kant, vooral daar waar het verval zichtbaar is. Robbert Pauwels is, kortom, de meester van de dwarse ornamentiek.

Dat alles gezegd hebbende, is het nu tijd voor de prijsuitreiking. Het was als vanouds moeilijk kiezen. We hebben deze keer gekozen voor een jong talent, voor een Leids talent en voor een speels talent. Met veel plezier maken we bekend dat de Familiekamer Kunstprijs dit jaar gaat naar....

Robbert Pauwels!